

Oppgave 2.

I denne besvarelsen vil jeg ta for meg befolkningsutviklingen i Norge fra ca. 1500- til ca. 1800. Jeg vil ta for meg de ~~tre~~ to manntalla i 1520 og 1661 og folketellingen i 1801, samt tiden rundt disse telleårene. Jeg vil se på folketallet de tre forskjellige årene, samt begrunnelser og forklaringer på hvorfor tallene er som de er. Besvarelsen tar også for seg tallenes pålitelighet, samt utviklingen mellom periodene. Denne oppgaven inneholder to deler som jeg velger å skille ad. Derfor blir redegjørelsen for sosial lagdeling i Norge under samme periode en egen del. Begge emnene vil gjennomgås kronologisk.

1520

I 1520 får vi det første kildematerialet som gir grunnlag for befolkningsberegning etter pesten i 1349-51. Folketallet er anslått til å være på ca. 150.000 mennesker. Dette tallet er utregnet etter Kongens jordmatrikkel, som er en oversikt over Kongens skattegrunnlag i form av skattepliktige gårder. Anslaget er dannet retrospektivt etter antall gårdsbruk pr. matrikkelgård (1,8), samt antall menn, kvinner og barn pr. gårdsbruk (6,1). Tallene i parentes er hentet fra folketellingen i 1801. Folketallet har en feilmargin på pluss/minus 30.000, og er derfor høyst usikkert.

Etter Svartedauden i 1349-51 og de etterfølgende pestbølgene som blusset opp jevnlig i Norge

Emnekode : Hi-110
Kandidatnr. : 5589
Dato : 15.12.2016
Ark nr. : 2 av 10

frem til 1649 ble mange gårder lagt øde på grunn av fraflytting og død. Faktisk opp til ca. 65% av gårdene i enkelte områder lå øde. Dette førte til at i 1520 var det mye ledig jordbruksland i Norge. Mengden ledig jord førte til et kraftig fall i landskylda, eller jordleieprisene, i snitt nesten 70% reduksjon. Dette gjorde at bondene sto bedre gift enn tidligere, og hadde mer mat til seg selv og familien. Det var nå det beste jordbrukslandet som var i bruk. Små utkantgårder med dårligere åkre fortsatte å ligge øde. En annen fordel med den store mengden ledig land var at mengden husdyrhold økte, noe som ga bonden et større tilskudd av viktige proteiner, vitaminer og mineraler, som igjen førte til bedre helse. Husdyrhold gir nemlig bare 1/6 av kaloriene åkerbruk gir pr. arealenhet, og er derfor ikke like gunstig hvis det er begrenset tilgang på jordbruksland.

Den sterke reduksjonen i landskyld gjorde det også enklere for nye par å etablere seg. Vanlig praksis i Norge var å vente med ekteskap frem til man hadde et levebrød i form av et gårdsbruk. Den reduserte prisen førte til at norske par kunne gifte seg tidligere, og derfor produsere flere barn. Dette, kombinert med et bedre kosthold som reduserte dødeligheten, førte til en meget sterk befolkningsvekst fremover mot neste folketallsberegning i 1661.

Emnekode : Hi-110
Kandidatnr. : 5589
Dato : 15.12.2010
Ark nr. : 3 av 10

Den norske urbaniseringsgraden, eller andelen av befolkningen som bor i byer, var på ca. 7%-8%, eller ca. 10.000 mennesker. Norge var derfor fortsatt i veldig stor grad en jordbruksstat.

1661

Folketallsberegningen fra 1661 er basert på et manntall beordret av Kong Fredrik III for å finne ut hvor mange soldater han kunne skrive ut. Det er kun arbeidsføre menn over tolv år som er telt. Beregningen her er også gjort retrospektivt etter data innhentet fra folketellingen i 1801. Det dreier seg da om antall jenter/kvinner, gutter yngre enn tolv år og ikke-arbeidsføre menn pr. arbeidsfør mann over tolv år. Befolkningen i Norge 1661 er beregnet til å være ca. 450.000, men også her er tallet usikkert.

Norges befolkning i 1661 er på ca samme nivå som ~~pesten~~ før startepandemien i 1349-51. Det er lite bedig jord igjen, og de mindre gunstige ødegårdene blir ryddet til bruk igjen. Vi får en nedgang i mengden husdyrhold, og derfor mindre variert kosthold som fører til svakere helse.

Fra midten av 1600-tallet og frem ~~mot 1750~~ til 1750 blir også klimaet kaldere. Vi får det som kalles "den lille istid". Dette gir flere vær i landbruket, noe som reduserer veksten. Den ekte etterpårselen etter jordbruksland sammen med den synkende tilgangen på

Emnekode : Hi-110
Kandidatnr. : 5589
Dato : 15.12.2010
Ark nr. : 4 av 10

ledig jord fører til en økning av landskyld-
prisene, som igjen fører til senere giftealder,
har også en stor påvirkning på befolkningsveksten

Første halvdel av 1600-tallet øker også
skattetrykket på norske bønder raskere og mer
enn noensinne ellers i norsk historie. De
lunge skattebyrdene gir bøndene mindre mat
til overs til seg selv og familien, og er derfor
med på å øke dødeligheten, noe som reduserer
befolkningsveksten.

Antallet norske byborgere i 1661 har økt betraktelig
siden 1520, men urbaniseringsgraden er fortsatt
på 7%-8% på grunn av den sterke befolknings-
veksten ellers i landet. I 1661 har Norge
ca. 30.000 byborgere, men er fortsatt en
jordbruksstat i samme grad som i 1520.

1801

Folketallet i 1801 er på ca. 880.000, og dette
er det første året vi får et ganske sikkert tall.
I 1801 ble det utført en folketelling hvor de
falte alle menn, kvinner og barn. Det er
derfor dette årets folketelling har blitt benyttet
til å lage retrospektive beregninger på de tidligere
skatte- og soldatmanntall.

I siste halvdel av 1600-tallet er merkantilismen
i full fart inn i styringen av Norge. Vi får
en sterk vekst i næringsvirksomhet og handel utover
1700-tallet. Det fører til en økning i lønnsarbeid,

Emnekode : Hi-110
Kandidatnr. : 5584
Dato : 15.12.2010
Ark nr. : 5 av 10

som igjen fører til en økt urbaniseringsgrad. Merkantilismens inntog er også med på å øke urbaniseringsgraden, fordi alle som ønsker å drive med handel eller håndverk blir nødt til å ta borgerbror i en by og flytte til den for å få lov til å drive virksomheten sin. I 1801 har Norge en bybefolkning på ca. 90.000, noe som tilsvarer en urbaniseringsgrad på over 10%.

De forskjellige nye næringene, trelast, bergverk, ~~handlet~~ fiske og handel gjør at unge menn kan finne seg et levebrød, selv om det ikke er jord tilgjengelig til dem, eller at de ikke har råd til et eget bruk. Dette skaper nye muligheter for å gifte seg i yngre alder igjen, og produsere flere barn. Innførselen av poteten til Norge er også med på å øke befolkningsveksten igjen, fordi den øker avkastningen på de norske jordeområdene.

~~Lagdeling~~

Sosial lagdeling

Fra middelalderen av hadde det vært vanlig å dele mennesker inn i tre kategorier: de som bor, de som kriger og de som arbeider. Dette var ikke en likeverdig inndeling. De to førstnevnte var klart overordnet den siste gruppen, selv om de sistnevnte var i klart flertall. I løpet av vår periode blir det vanlig med en siste kategori, nemlig byborgerne.

Emnekode : Hi-110
Kandidatnr. : 5589
Dato : 15.12.2010
Ark nr. : 6 av 10

1520

Den store mengden ledig land og den lave landskylda førte til en utjevning av gårdsbrukstørrelsen i Norge. Dette gjorde det norske bondesamfunnet veldig egalitært. Det var ingen store forskjeller mellom norske bønder. Pesten hadde også utløst en krise for jordeierne representert av Konge, adel og kirke. Adelen hadde ierd primært av landskyldbetalinga, og mistet derfor mye makt da de økonomiske grunnlaget forsvant. Selv om både adel og de geistlige mistet meste parten av inntektsgrunnlaget sitt var det fortsatt et stort skille mellom de og bondene, så det var et stort innslag av sosial lagdeling.

1661

I perioden før innførselen av eneveldet i 1660 hadde Norge et meget sterkt innslag av sosial lagdeling. I løpet av 1600-tallet får vi også en stor lagdeling innad i bondesamfunnet i form av husmenn og innerster. Vi får også en sterk fremvekst av et etablert embetsvesen, som får lønn istedenfor lensinntekter. Siste halvdel av 1600-tallet blir forskjellen mellom bønder og byborgere også større, som følge av blant annet byprivilegiene av 1662.

En husmann er en person som leier et IKKE-matrikulert jordstykke av en bonde. Husmannen var ikke et eget skatteobjekt, men betalte landskyld til bonden som igjen betalte skatt til kronen. Vi skiller mellom to typer husmenn.

Emnekode : Hi-110
Kandidatnr. : 5589
Dato : 15.12.2010
Ark nr. : 7 av 10

Husmenn som betalte landskylda i form av penger og husmenn som betalte landskylda i form av arbeidsplikt på bondens jorder.

En innerst leide derimot bare husrom av bonden. Enten i form av et eget bygg, eller bare et rom i bondens hus. Innersten var gjerne lønnsarbeider i en av de nye næringene.

Husmannsvesenet vokste frem i løpet av 1600-tallet av flere forskjellige grunner. Nye lover gjorde bruksdeling og utskilling av jord fra en gård ulovlig. Det ble også mindre tilgjengelig jordbruksjord som kunne ryddes. Dette gjorde det vanskelig for nye mennesker å etablere seg.

Samtidig som dette gjorde fremveksten av de nye næringene, trelast, bergverk og fiske, behovet for ekstra arbeidskraft større. Dette førte til at man kunne skaffe seg et levebrød uten å dyrke jorda, men man trengte fortsatt et sted å bo. Dermed blir innersten til.

Når det gjelder selveie av jorda eller leie av jorda hadde ikke det så stor påvirkning på bondens status. Det som bestemte bondens status var størrelsen på gårdsbruket hans. Dette skapte nok et skille mellom bønder som ellers var ganske like.

I løpet av 1600-tallet gjorde kronen flere direkte inngrep i norsk økonomi for å skaffe

Emnekode : 41-110
Kandidatnr. : 5589
Dato : 15.12.2010
Ark nr. : 8 av 10

et større skille mellom bønder og byborgere. Kronen så på byborgerne som den mest kapitalgenererende delen av befolkningen, og ønsket derfor å gi de eneretten på import og eksport. I 1662 kom byprivilegiene som gjorde nettopp dette. Bøndene ble nå utestengt fra den mest inntektsgivende delen av produksjonen. Dette skapte fort store skiller i det norske samfunnet.

Selv blant byborgerne var det store sosiale skiller. Man hadde alt fra småkjøpmenn som forhandlet lokale varer til storkjøpmenn som drev for eksempel trelasthandel med England og Nederland og tjente store pengesummer på at bøndene hadde blitt utestengt fra trelasthandelen.

Embetsverket skilte seg ut fra både bønder og borgere. De fikk fast lønn fra kongen, samt inntekter fra sine embetsgårder. De geistlige, som prester, prostere og biskopper er også inkludert i embetsstanden. Akkurat som hos bøndene og borgerne var det store skiller innad i embetsstanden. En fogd, som var nederst på hierarkiet i embetsverket, hadde en lønn på ca. 100 riksdaler i året, plus inntekter fra gården sin. Stattholderen, som holdt det øverste embetet i Norge hadde derimot betraktelig mye høyere lønn, samt at han fikk inntekter fra hele Akershus len, som øverste lensherre der. Med innførselen av eneveldet i 1660 blir len erstattet med amt, og lensherren

Emnekode : Hi-110
Kandidatnr. : 5589
Dato : 15.12.2010
Ark nr. : 9 av 10

erstattes av amtmann. Amtmennene mister mye makt i forhold til lensherrene, og får også fast lønn istedenfor lensinntekter. Dette hjelper til på å egaliserer embetsverket til en viss grad.

Også i lokalforvaltningen var det visse sosiale lagdelinger. Bondelensmannen, som var rett underordnet fogden ble rekruttert fra ledende bondestreker. Når det gjelder lagrettemennene, som til en viss grad kan sammenliknes med bøndenes tillitsvalgte, var det faktisk regionale forskjeller. På agder var lagrettemennene helt vanlige bønder, mens andre steder var de bondeeliten.

1801

Når vi kommer til 1800-tallet har Norges befolkning gått opp. Den sosiale lagdelingen har blitt større. Byene har alt fra fattige arbeidere til rike storkjøpmenn og fabrikkere. Spesielt i bergverksdriften kan vi se dette. Men frem mot starten på 1800-tallet og videre utover kan vi også se en større overgang til selveie av jorda blant bøndene. Dette er med på å gjøre bondesamfunnet mer egalitært, selv om man fortsatt har storbønder som eier mye jord. Rundt 1850-tallet forsvinner husmannsvesent, og blir erstattet av lønnsarbeider, istedenfor husmenn med arbeidspunkt eller pengeavgift.

Emnekode : H1-110
Kandidatnr. : 5589
Dato : 15.12.2010
Ark nr. : 10 av 10

Oppsummering

I løpet av perioden 1500-1800 har Norge opplevd en sterk befolkningsvekst. Befolkningen økte fra ca. 150.000 til ca 880.000, som er nesten en seksdobling i antall mennesker. Befolkningsveksten har nok ikke vært jevn, men gått i bølgedaler av sterk vekst og nedgang på grunn av nye pest bølger (frem til 1649) og vær. I tillegg til befolkningsvekst har Norge også sett en økning i både urbaniseringsgrad og sosiale lagskiller. Begge disse økningene kan sees på som et resultat av statlig inngripen i form av lover som forbyr bruksdeling og byprivilegiene fra 1662. Lovforbudet mot bruksdeling skapte et nytt lavere stilte lag innad i bondesamfunnet, med tanke på husmenn og innerster. Byprivilegiene skapte derimot et stort skille mellom bønder og byborgere, samt at de tvingte kjøpmenn og handelsfolk til å flytte til byene.

Norge gikk fra å være et lyst befolket land med en egalitær bondebefolkning til å bli et fettere befolket land med store sosiale lagskiller.